

Transkription avsnitt 32 av Elevhälsopodden: Tema kris-Krishantering och krisberedskap ur ett organisatoriskt perspektiv med Claes Tovetjärn

Avskrift

Intromusik och inledning (Ljud från skolgård och gitarmusik)

00:00:21 Stefan Boström

Hej och välkomna tillbaka till Elevhälsopodden, en podd som ju görs av barn och elevhälsan i Uppsala kommun. Jag som pratar heter Stefan Boström och är psykolog. Vi håller ju på med ett tema om kriser och vi har sänt två avsnitt tidigare om det, väldigt intressant. I det första avsnittet så pratade min kollega Jakob med våra andra kollegor David och Gullan som jobbar med elever i samhällsvård och hur man kan hjälpa dem att lyckas i skolan eftersom de ju är en utsatt grupp som har varit med om mycket och som i många fall är i en pågående kris och att inte kunna bo hemma. I nästa avsnitt så pratade jag med Katrin Rydberg, specialpedagog och behandlade på Ericastiftelsen. Om hur vi kan prata med barn? Hur kan jag göra i en kris och hur du kan göra direkt efter en kris när vi är med barn i en pedagogisk verksamhet? Det tycker ni också ska lyssna på.

Och i det här avsnittet så har vi tänkt att vi ska zooma ut lite grann och se på skolan som organisation i kris eller hur vi hanterar kriser när de kommer helt enkelt och till min hjälp så har jag bjudit in Claes Tovetjärn, välkommen till podden.

00:02:10 Claes Tovetjärn

Tack så mycket, Stefan.

00:02:12 Stefan Boström

Jag ser verkligen fram emot den här pratstunden som vi ska ha tillsammans.

00:02:18 Claes Tovetjärn

Det är samma, det gör jag också. Det är ett angeläget ämne och så låter det som att det har varit en bra upptrappning eller bra progression i era tre temaavsnitt här.

00:02:31 Stefan Boström

Ja, men precis vi har en tanke där och här kommer liksom finalen, eller som sagt vi får det här fågelperspektivet på kriser i skolan och det ska vi prata med dig om. Kan inte du berätta lite om din bakgrund generellt så att vi liksom förstår varför vi ska prata kris med dig, men också vad är din skolkoppling helt enkelt? Vem är du?

00:03:03 Claes Tovetjärn

Vem är jag? Det är ju en klassisk och alltid lika svår fråga. Jag är tidigare anställd yrkesofficer i Arvidsjaur och började där på nittioalet, så jag har hunnit utbilda och var aktiv uppe i Kiruna medan vi samarbetar där och varit och dykt och paddlat i Stockholms skärgård och haft förmånen att få hoppa fallskärm och vara hungrig i Tivedens skogar. Så jag har en militär personlig erfarenhet av att utstå umbäranden.

Men sen då när jag började i Försvarsmakten, då fanns ju fortfarande i alla fall tydliga spår utav det kalla kriget, så vi hade ju överstyrelsen för civil beredskap som vi samarbetade med och styrelsen för psykologiskt försvar och gamla räddningsverket. Vi övade och samövade en hel del med dem och på den tiden så var det ju också tydligt att Försvarsmakten arbetade med stöd till civila samhället i olika typer utav svåra situationer, alltifrån eftersök när folk var försvunna. Ja men hjälpa till att leta efter människor i lavinoluckyor och annat som översvämningar och så vidare.

Men sen så har jag gjort en hel del utlandsjobb och då har det handlat om både i pågående väpnade konflikter och efter väpnade konflikter och där har samhällsuppbyggnad varit en viktig del och i att bygga ett samhälle så är ju ja, men socialförsäkringssystem och så vidare viktigt. Men skolan och barnomsorgen är landets eller områdets framtid och där har jag varit involverad i just skolfrågor, en del. Och så har jag jobbat som legitimerad psykolog under några år och jag har arbetat inom statens institutionsstyrelse med barn i skolpliktig ålder och med barn i gymnasieålder eller unga i gymnasieålder. Och där har också skolan funnits som en viktig del. Och så har jag då jobbat som skolpsykolog och inom företagshälsa och mött mycket skolpersonal som företagshälsopsykolog, men också som då skolpsykolog så att där finns det en del skolkopplingar. Och så är det genomgående, intresset har varit de här svårare situationerna, både i det enskilda i det relationella och när det handlar om samhället.

00:05:31 Stefan Boström

Ja, just det. Men då kan man, då är det verkligen ingen överdrift att säga att du har många olika erfarenheter och ingångar på vad en kris är. Du har jobbat i många olika yrkesroller där.

00:05:46 Claes Tovetjärn

Ja, men precis både som officer och som psykolog så är man ju på något vis ja, men så en del utav båda de yrkena handlar ju faktiskt om att hjälpa folk före, under och efter kriser. Och så finns det såklart väldigt olika fokus i det där, men krisen eller den svåra situationen. Den extraordinära händelsen är ju en röd tråd.

00:06:08 Stefan Boström

Ja men precis, jag tänker att vi kastar oss in i ämnet direkt. Då är det kanske på sin plats att liksom definiera vad en kris. Vad skulle du säga, vad är en kris och vad är inte en kris? Det är någonting vi kanske vi använder i dagligt tal, men vad skulle du säga att en kris är?

00:06:37 Claes Tovetjärn

Ja, men jag tror att vi behöver vara medvetna om att kris och även katastrof och trauma är begrepp, är ord som används väldigt olika och jag försöker nog att ha en ganska chosofri inställning till begreppen för att kunna lyssna in. Vad är egentligen den jag möter eller någon organisation jag arbetar med. Vad är det de menar? Jag kan tänka att en kris är en väntad eller oväntad svårighet och så har vi som regel inte självklar erfarenhet eller förmåga att hantera vad det nu är.

Det är en svårighet som väcker stress och det finns ett mått av oklarhet. Det kan vara komplicerat eller komplext, eller till och med kaotiskt, eller vi kan till och med förlora tilltron till våra egna sinnen.

Vi kan tänka att vi är knäppa i när det är en riktigt allvarlig kris. Så vi tvivlar på eget förstånd eller förmåga.

Men, men så tror jag att man behöver göra noggrann skillnad på kriser som drabbar individer, alltså person. Eller som drabbar olika mindre strukturer som relationer, familjer, organisationer och kriser som drabbar hela övergripande strukturer. Alltså situation eller personorganisation och situation. De tre nivåerna behöver man ha. För en personlig kris kan det ju vara utan att organisationen eller samhället i stort drabbas och vice versa.

00:08:03 Stefan Boström

Just det just det. Ja, men precis och det är liksom som, om jag ska försöka sammanfatta en del av det du sa. Det är en påfrestning utöver det vanliga som skapar stress. Vi, nej jag lyckades inte sammanfatta det så bra. Du sa det så bra själv.

00:08:28 Claes Tovetjärn

Om vi tänker så här då? En svårighet, och den kan vara väntad eller oväntad. Många gånger tänker vi att den är oväntad, men det kan ju vara väntad. Vi vet att någon är svårt sjuk och kommer att dö. Det kan ju vara en kris eller vi vet att varje höst så kommer snön. Men vi kan liksom inte ha alla snöröjningsfordon stående i beredskap över landet hela tiden. Då tröttar vi ut den beredskapen och på våren vi vet att det kommer med snösmältning. Vi vet att det kommer vattenmängder som kan skapa översvämningar. Så det kan vara både väntat och oväntat. Men någonstans så finns det ett stresspåslag eller en stresskomponent och det finns någon slags oklarhet eller ovisshet i situationen.

För att jag tror att de elementen behöver finnas med. Men så tänker jag också att det här är ju, du nämnde det när du ställde frågan, själva definitionen. Jag tänker att man kan ju hitta definitioner utav det här, alltså. Jag tänker tidigare har man ju pratat om, nu är jag osäker på om den här trappan gäller fortfarande. Men tidigare har man gjort åtskillnad på olycka, stor olycka och katastrof. Juridiskt pratar man ibland om extraordinära händelser. Polisiärt pratar man om särskild händelse. Under bland annat flyktingvågen och pandemin så pratade man ju organisatoriskt om att gå upp i stabsläge, förstärkningsläge och katastrofläge i en del verksamheter. Så det finns en mängd olika sätt att se på och möta kriser. Jag tänker att det är viktigt att bära med sig.

00:10:14 Stefan Boström

Ja. Men om vi då liksom zoomar in lite grann på skolan och med den här definitionen, så då finns det ju en rad tänkbara och otänkbara, men ändå möjliga kriser som kan inträffa. Men då är ju frågan så här, om man är i ett elevhälsoteam. Vilka kriser behöver man vara förberedd på? För det skulle ju på ett sätt kunna vara det att man behöver ägna all sin tid åt att förbereda sig på kriser? Ja. Hur, hur tänker du där?

00:10:49 Claes Tovetjärn

Jag tänker att skolan är en verksamhet i Sverige som kanske har en pågående kris här och nu. Om vi tittar på samhällsdebatten nu. Så många lärare beskriver en slags pågående kumulativ eller kronisk kris. Många pratar om tröskelpedagogik, man vet inte från ena dagen till den andra hur jag kan lösa ut min planering? Så att så att så att det kan ju finnas en lågintensiv kris i skolan som det är och det gäller inte bara skolan, det finns i andra verksamheter också. Men om vi tänker ändå att okej vare sig vi vill det eller inte, för så ser vardagen ut, så kan vi ju behöva på något vis hantera andra kriser än de vi går och står i till vardags.

Och då kan jag tänka att ett EHT, fel. En skola där EHT är en del behöver kunna äga kriser i sin egen organisation. Men de behöver också kunna möta de små kriser som kommer in med elever. Det kan ju vara elever som har olika anledningar som ledsna, arga, förbannade eller det har hänt någonting i deras liv som påverkar inte bara dem utan då klassen. Men sedan kan det också finnas kriser i samhället där skolan blir en viktig aktör och det behöver ju EHT eller skolan kunna förhålla sig till.

Men det viktiga är väl att kunna i första hand hantera de kriser som drabbar eller som finns då i egen organisation och då jag tänker konkret olika typer utav utsatthet bland elever. Jag tänker hot och våld, olyckor och sjukdomar. Det skulle kunna vara dödsfall. Det skulle kunna vara annat som leder till ja, men. Stress och sorg som behöver hanteras eller där enskilda kan behöva stöd, enskilda eller grupper kan behöva stöd.

00:12:40 Stefan Boström

Just det, men om man. Som sagt det kan ju vara väldigt mycket olika saker, kriser, och då kan man ju. Då kan jag själv tänka så här, men behöver vi inte vara förberedda på till exempel dödsfall, liksom så här hos en elev eller personal och vara förberedda på att det kommer en våldsam person till skolan med ett vapen. Och var förberedda på en rad andra kriser. Jag har funderat lite grann på det här. Ska man liksom tänka att man förbereder sig på en rad olika scenarion eller ska man tänka, ska man organisera sin förberedelse på något annat sätt? Förstår du hur jag menar?

00:13:35 Claes Tovetjärn

Ja, jag förstår hur du menar och en erfarenhet. Nu kan jag inte svara för hur väl beforskad den här är därför att kriser är ju till sin karaktär. Nog går det att samla ihop och tematisera, men det är också svårt att dra generella slutsatser. Det är lite grann som är konflikthantering, det tenderar att bli så komplext att det är svårt att dra generella slutsatser av studier. Men utifrån det du beskriver. Jag tänker ändå att jo, men att göra en riskinventering och fundera över hur sannolikt är det och vilka konsekvenser kan det få? Och sen att när man har inventerat, sorterat och prioriterat ja, men det här det börjar vi med och sen att successivt bygga bit för bit i en krishanteringsförmåga.

Därför att det får ju inte bli så att krishanteringsarbetet eller förberedelsen tar upp så mycket tid att det konkurrerar ut det vardagliga och min erfarenhet är att det lätt blir så. Nu ska vi arbeta med kriser, men så tar det upp all tid. Och så konkurrerar det ut. Ja, vad det nu är man borde gjort eller man hade kunnat gjort i stället. Men att börja i någon ände och någon mental beredskap och någon handlingsplan. Det kan underlätta för väldigt många olika händelseutvecklingar, så det viktiga är nog snarare att börja tänka, tala, texta och börja göra i det lilla.

00:15:10 Stefan Boström

Just det just det. Jag förstår att ha den diskussionen igång inom skolan liksom så.

00:15:18 Claes Tovetjärn

Kanske då jobba med en checklista i taget eller en händelseutveckling i taget. Sen inte ta på sig för mycket heller, utan man behöver också göra ett urval. Det går inte att vara beredd på allt. Utan, man får vara beredd på något och det något är bra om det är medvetna och aktivt medvetna val. Vi väljer detta därför att vi är medvetna om att vi inte gör det här och det här.

00:15:50 Stefan Boström

Men för är det inte så, eller jag tänker så här att borde det inte vara så att om man förbereder sig, alltså om man har en sådan här grundberedskap, så är ju det även en beredskap för det specifika scenariot, ja.

00:16:05 Claes Tovetjärn

Ja.

00:16:06 Stefan Boström

För kriser har ju ändå, som du var inne på, de har ju vissa gemensamma drag och som kanske till exempel? Ja, men nu bara hittar jag på. Ja, men kriser ställer krav på hur vi tänker kring kommunikation till exempel. Eller yttre kommande kriser ställer krav på, hur kan vi göra de som är i skolan säkra till exempel alltså. Borde man inte kunna tänka så också.

00:16:37 Claes Tovetjärn

Jo, men precis helt riktigt. Jag skulle vilja säga så här, att det du är inne på nu det är att hitta principer i stället för regler. Regeln talar om, så att säga, hur du ska göra i den givna situationen. Men principen, det är ju någonting som är dynamiskt och står sig genom flera olika typer av händelser. En sådan princip. Det är till exempel att ha ett närvarande ledarskap. En sådan princip skulle kunna vara att informera, alltså vare sig det finns något att säga eller inget så efterfrågar folk i svåra situationer information. Då kan det till och med vara värt att upprepa den information som gavs tidigare och tydliggöra att i nuläget har vi ingen ny information och det kan vara värt att tänka på att information kan behöva ges på flera sätt. Muntligt, men också skriftligt så att folk kan läsa i efterhand. I skolvärlden, ja men då har vi ju både egen personal. Vi kan ha barnen eller eleverna som behöver informeras, men vi har ju också vårdnadshavare och så kan det ju också finnas andra aktörer som är ja, men nyfikna eller som behöver veta vad som händer för att kunna göra sina saker. Nyfikenheten kanske handlar om allmänhet och media men det kan ju också finnas polis, hälso- och sjukvård, socialtjänst, räddningstjänst som i någon mån behöver veta. Vad händer så att de vet vad de ska göra i sin tur?

00:18:04 Stefan Boström

Just det just det.

00:18:06 Claes Tovetjärn

Så information skulle kunna vara en princip att man informerar.

00:18:13 Stefan Boström

Så då, om vi tänker tillsammans, så kanske man både kan vara förberedd för på vissa specifika scenarier, men också förbereda sig med principer som är liksom generella? Ja.

00:18:29 Claes Tovetjärn

Ja.

00:18:30 Stefan Boström

Ja fint, jag tänker ändå på ett scenario eller en händelseutveckling. Och det är krig. Någonting för oss som inte har arbetat militärt eller liksom varit i krig eller på sådana ställen där det pågår, så är det någonting som är. Jag tänker att det lite ogreppbart, det är skrämmande. Det är ju verkligen något

som är överväldigande så och nu är det kanske med liksom säkerhetsläget, eller vad man ska säga om hur det är idag, fler än vanligt som tänker på att det skulle kunna bli krig.

Kan du säga någonting om? Kan vi prata om hur vi skolan kan förbereda oss på det eller ska vi inte förbereda oss på det?

00:19:30 Claes Tovetjärn

Ja, det är ju en viktig fråga till att börja med, ska vi eller ska vi inte? Jag tänker att skolan är en viktig samhällsfunktion i, både situationer före, under och efter krig. Skolan är jätteviktig och jag tänker att skolan behöver vara förberedd. Jag tänker att ett krux är ju att vare sig tona ner det för mycket eller tona upp det för mycket, alltså att vare sig skala ner och förminska eller skala upp och göra det till någonting som det inte är. Och jag tänker att det här behöver vi som personal i skolan var trygga med hur vi kan prata med varandra om det. Vi behöver inse att det kan i ett personallag finnas gott om erfarenhet, både bra och dålig erfarenhet av just krig. Vi kan ha människor som kom ut som flyktingar från just krigsdrabbade områden. Det kan finnas en styrka i det och kan så klart finnas någon sårbarhet också, kanske att man är så hårt färgad av sin erfarenhet att det är svårt att se vad det nu är för nyanser och annat. Men det kan ju finnas även hos den som inte upplevt krig. Att man är, ja förblindad av något annat perspektiv, men jag tänker i alla fall. Det kan finnas erfarenheter av värde att ta fasta på.

Jag tänker att man behöver prata något med varandra och i det var trygga med hur vi sedan kan prata med elever. För vi ska ju inte skrämman upp i onödan, men samtidigt så behöver vi ju kunna prata om. Ja, men det som händer ute i världen. Så tänker jag att utan att nödvändigtvis prata om liksom, det kan bli krig i Sverige och därför ska vi göra det här, så kan man ju faktiskt göra vettiga saker utav det på lektioner. Hemkunskapen. Hur lagar vi mat när strömmen har gått? Idrottslektioner, jag menar när vi lär barn att orientera och hitta rätt, vart bor vi, hur hittar man hem? Alltså det finns det finns många sätt att tänka kring krig och beredskap utan att det nödvändigtvis handlar om kulor, krut, blod och ond bråd död.

Jag tänker att vi ska väl inte överdriva vare sig barns skörhet eller tuffhet. Vi människor, vi är inte porslinsdockor. Vi tål väldigt mycket, men det är klart att vi behöver ju inte utmana det i onödan. Man behöver ju liksom inte gotta sig i katastroftänkande, men vi kan heller inte blunda för det utan på något vis så måste vi göra något vettigt av det. Jag tror att vi många gånger gör det utan att kanske tänka på det, i hemkunskapen, samhällskunskapen. I massor av ämnen, men med en liten högre medvetenhet så kanske vi kan hjälpa oss själva och våra barn och våra elever att vara förberedda och inte rädda i onödan.

00:22:22 Stefan Boström

Är inte det något sådant, liksom slogan att man är förberedd och inte rädd, eller?

00:22:27 Claes Tovetjärn

Ja, men precis ja. Förberedd inte rädd och att det att det handlar om, ja men det får ju vara åldersanpassat såklart alltså. Man behöver prata med olika människor på olika sätt, olika barn, olika åldrar på olika sätt så som jag tänker att du och Katrin pratade om. Alltså, hur pratar vi med barn om det här och att det kan se lite olika ut?

I att prata om det där ligger en slags, ja men det är en åtgärd i sig. Men sen så att bygga handlingsberedskap, att barn kan ge första hjälpen eller initiera första hjälpen och larma, att barn vet vad gör vi om det brinner alltså. Det handlar ju inte bara om kriget med kulor och krut, det finns

ju annat man också kan tänka på i en krigs eller då krissituation. Ge barnen färdigheter att agera, att göra någonting.

00:23:22 Stefan Boström

Precis och egentligen så skiljer sig ju, tänker jag nu, så skiljer sig ju inte den beredskapen för krig så jättemycket, för beredskapen för livet.

00:23:34 Claes Tovetjärn

Nej, men precis.

00:23:35 Stefan Boström

Alltså som du säger, att kunna orientera sig i samhället, att kunna laga mat under olika omständigheter och att kunna ta hand om sig själv och andra. Det är ju saker som man behöver och skolan som kunskapsförmedlare vill ge till elever liksom. Då när du pratar om de konkreta handlingarna man kan göra för att vara beredd för livet eller för krig? Ja, men jag vet inte. För mig blir det lite mera, ja det blir mindre skrämmande mera liksom konkret. Ja, men det känns bra på något sätt tycker jag.

00:24:23 Claes Tovetjärn

Ja, det behöver inte handla om. Alltså, jag tänker att många kanske lever med en föreställning om kriget som de här 90 eller 120 minuterna när man ser en hollywoodproduktion, alltså en spelfilm. Men när vi tittar på krigets verklighet, jag menar inte att försköna eller ta bort något utav allvaret, men det pågår ju en vardag där också. Trots alla jävligheter, alla hemskheter, allt lidande, all död, sorg, saknad och smärta, så pågår det någon slags vardag och att kunna fungera i den vardagen. Det är ju ändå, men det är då i grund och botten ganska enkla saker som ska till, mat, vätska, vila, omtanke och information.

Det är ju sånt som vi behöver även i de små kriserna.

00:25:22 Stefan Boström

Ja, men precis och det. Ja.

Men när vi ändå pratar om den här stora krisen som ett krig är till exempel och så. Du har varit inne lite på det tror jag, att liksom skolans roll i den samhällskrisen. Kan du säga någonting mer om det. Vad du tänker att skola, vilken roll skolan kan ha helt enkelt när något sådant här sker?

00:25:55 Claes Tovetjärn

Rent generellt så tänker jag att skolans roll är ju att genomföra utbildning och jag tänker att det håller, före, under och efter kris.

Före så handlar det om att utbilda för att förbereda eleverna för livet och livet omfattar kriser och i värsta fall svåra kriser, kanske till och med krig. Under en kris så är det ju fortsatt att utbilda och det handlar kanske om att fungera i den där krisen, att förstå och hjälpa barn att förstå vad är det som händer. Vare sig krisen är i vårt eget närområde eller över oss, längre bort, eller rent av fjärran. Att fungera i det och förstå, vad är det som händer. Efteråt så kan det ju handla om att förklara. Så att förbereda, fungera och förklara är väl tre delar i respektive, så att säga, etapp av en kris.

Men, men sen är det klart att i en större samhällskris. Då kan ju också skolan bli anspråkstagen och plötsligt kan ju skolans gymnastikhall behöva användas för att förlägga folk. Skolans

matbispisningsresurs kan behövas för att ge mat till människor. Då kan ju plötsligt den ordinarie skolverksamheten inskränkas eller påverkas. Och det är väl också viktigt att ha med sig att skolan med sina lokaler, med sina hygienresurser alltså duschar och så vidare i anslutning till idrottshallar och liknande. Och utspisningsmöjligheter? Ja, men sånt kan ju också vara värt att ha i åtanke, där kan ju skolan fylla andra funktioner, andra roller. Men i grund och botten är ju faktiskt utbildning, att utbilda barn och unga och ta hand om våra elever. Det är ju en uppgift som står sig. Det kommer så klart inte att vara enkelt i en större samhällskris eller i rent av ett krig, ett väpnat angrepp. Men uppgiften består, kärnuppdraget består och är viktigt.

00:27:59 Stefan Boström

Just det ja, men jag minns en sak som Katrin, för jag pratade med Katrin om detta också (avsnitt 2 i Tema Kris). För hon pratar ju mycket om liksom, hur skapar vi trygghet under eller efter en kris. Och att då skolan är ju en trygghet, alltså barn går till skolan varje dag och det tänker jag skulle kunna vara en väldigt. Ja, men en stabiliserande faktor, om man ska uttrycka sig fint, i samhället. Att skolan så långt det går, eller egentligen oavsett, att den finns där i någon form och för att den är stabiliserande för elever och även för familjer om det går liksom så. Det tänker jag också på.

00:28:46 Claes Tovetjärn

Ja, men och det där tänker jag att det är en viktig poäng att det finns en så att säga relationell röd tråd, att det finns en trygghet, en fast punkt. Vi har flera sådana fasta punkter i samhället. Alltså utan renhållning, utan fungerande vatten och avlopp. Då blir det obra väldigt fort i händelse av krig.

Skolan fyller ju en liknande, minst lika viktig funktion. Alltså utan skola, då kommer annat att falla och där tänker jag att det handlar inte bara om lärandet som sker utan den fasta, den fasta punkten, tryggheten med att någonting finns och fungerar hyfsat som det alltid har och brukar. Det här tänker jag också att man kan behöva prata igenom. Eller, prata igenom och prata igenom, men man skulle ju kunna ventilera vid något tillfälle. Vilka erfarenheter finns det av krig eller väpnad konflikt eller den typen av större kriser i en personalgrupp? Och hur ser det ut med den, ja men vi har ju kollegor som är krigsplacerade. Vi har ju lärare som är krigsplacerade som lärare, men vi har ju också personal i våra skolor som kanske är krigsplacerade inom hemvärnet eller inom räddningstjänst eller inom någonting annat, hur ser det ut? Och så kan man i alla fall börja tänka tankar redan nu.

Och då är det väl viktigt att hålla de hyggligt nyanserade och inte vare sig måla de alltför svart eller alltför vitt.

00:30:20 Stefan Boström

Just det. Vi zoomar liksom både in och ut tänker jag och nu har vi ju liksom pratat om det här lite grann med skolans roll i stora kriser och att skolan har en väldigt viktig roll. Tänker jag att vi ändå har slutit oss till. Man kan ju också då tänka såhär, men finns det ändå inte en gräns för vad en skola ska mäka med eller vad elevhälsoteamet som måste organisera liksom krisarbetet, en gräns för var elevhälsoteamets ansvar går och var andra samhällsaktörer tar vid inom och utom kommunen. Var går gränserna egentligen?

00:31:09 Claes Tovetjärn

Ja men ja, det är en bra fråga och det är klart att vid extraordinära händelser så skulle man kunna tänka sig att de gränserna förskjuts eller flyttas av olika anledningar. Men i grund och botten så gäller ansvarsprincipen. Vilket innebär att de ansvarsområden vi har i vardagen, de har vi också i värsta situationer som kriser, katastrofer och krig. Så precis som att precis som att, men vi behöver

ha ett samarbete med socialtjänst, med hälso- och sjukvård och såklart med polisen och räddningstjänst i fredstid och i vardag. Så behövs det även i värsta situationer.

Ansvarsprincipen gäller det som vi ska göra i fredstid i lugn och ro lägen. Det är också det som vi har ansvar för i svårare situationer. Sen kan det ju vara så att man då behöver hjälpa till att upplåta gymnastikhallen för att folk behöver sova där eller vad det nu skulle kunna vara. Men i grund och botten består ansvarsområden.

00:32:15 Stefan Boström

Just det.

00:32:17 Claes Tovetjärn

Och det innebär ju att det som fungerar i lugn och ro lägen, det kan väl med någon sannolikhet eventuellt fungera bra även när det skorpar till sig. Men samtidigt vet vi ju att det är ju inte alltid helt enkelt för skolor i samarbete med socialtjänst eller med BUP eller vad det nu är. Och det är klart att, ömsesidiga alltså, det gäller ju även att BUP kanske inte tycker alltid att samarbetet med skolan fungerar bra och så vidare. Och ibland så dubbelarbetar man, ibland faller ärenden mellan stolar, ibland har den ena parten inte tid och så vidare och ibland är det missuppfattningar. Det är klart att det kommer ju inte bli enklare nödvändigtvis i en kris. Å ena sidan så ser vi hur människor går samman och hjälper till och ger mer i kriser. Men å andra sidan så vet vi också att problem kan accentueras, kan bli mycket tydligare. Grunden är ju tydlig, ansvarsprincipen gäller.

00:33:13 Stefan Boström

Ja, men det är en jättebra princip att tänka hålla i handen. Precis och jag tänker att man nu som elevhälsoteam, kan ju också liksom försöka kartlägga och ta reda på hur andra, men till exempel hur socialtjänsten förbereder sig för kriser. Det och det finns ju alltså liksom kommunövergripande arbete kring kriser. Det finns ju såna här POSOM-grupper. Det finns säkert i större kommuner en säkerhetsavdelning som jobbar jättemycket med det här. Man kan ju orientera sig kring det, tänker jag.

00:33:56 Claes Tovetjärn

Ja. Bjuda in för något kortare prat. Någon som kommer och berättar, så här tänker vi inom socialtjänsten eller så här tänker kommunens säkerhetssamordnare eller har någon gemensam workshop eller vad det nu skulle kunna vara tillsammans? Ja, för att lösa problem före de uppstår, tillsammans. Något gemensamt tänk. Så kommer det ju att konkurrera med vardagen. Många EHT är ju ganska chokade, många lärarlag är ganska chokade. Men ibland behöver man ta sig tiden att arbeta före innan vad det nu här händer.

00:34:20 Stefan Boström

Just det. Nej, men precis. Nu vandrar min tanke vidare här till något jag skulle vilja ha förberett mig för att prata om. Och det rör kanske liksom kriser som då behöver involvera andra samhällsaktörer och då tänker jag på, men det som man brukar kalla för pågående dödligt våld. I media kanske det står om skoldåd? Och jag tänker också kanske klumpa ihop det med gängkriminaliteten där med skjutningar och sådär. För det är någonting som ändå som händer i några få skolor, men som egentligen alla tänker på, alltså mer eller mindre. Där är ju, jag har mycket tankar om det. Jag vet inte riktigt hur vi ska gå in i ämnet?

00:35:38 Claes Tovetjärn

Jag kan tänka att det dödliga skolvåldet, ibland så pratar man ju om pågående dödligt våld, och det kan ju röra fler situationer än bara det dödliga skolvåldet. Men det dödliga skolvåldet går i sin tur att, det finns två typer av dödligt skolvåld. Det ena är ju det här slumpmässiga, så kallade skolskjutningarna, som vi känner igen från några enstaka fall och inte nödvändigtvis skjutningar, utan vi har ju också med hugg och stickvapen. Men där är ju det här Columbine High School kanske urexemplet eller ett typexempel? För först ut var det ju inte.

De är slumpmässiga och när man har tittat på det i forskning så är det svårt att hitta hur det går att förebygga.

Men sen finns det sen finns det som inte är slumpmässigt utan det som man brukar kalla interpersonellt där det är en konflikt som i någon mån eskalerar mellan personer som känner varandra sedan tidigare. Och det är ju lite, å ena sidan är det vanligare, men där är det också som regel lättare att identifiera och hantera eftersom det är ju konflikter vi vet om och ser. Det kan också göra det lite knepigt när man ska utvärdera för det har det ju inte blivit, man har hanterat det tillräckligt bra. Så blev det ju inget dödligt våld av det. Men det är viktigt att veta att det finns olika typer av dödligt skolvåld och det ena är slumpmässigt och svårt att hitta i förväg. Och det andra, det är de konflikter vi har i skolan som då kan eskalera och gå ur handen.

Och jag är inte säker. Ja, men det är klart att det här det finns något överlapp med gängkriminalitet. En utav de få våldsbrottsligheter vi ser öka i samhället är ju väpnat våld inom och mellan gängen. I övrigt så är väl ändå trenden hyfsat stabil eller nedåtgående, men där har vi ju de facto en ökning i samhället idag. Och gängkriminaliteten när vi tänker på rekrytering av unga och vi kan tänka på olika varianter av utanförskap där man inte riktigt är en del av samhället och där vi har parallella strukturer. Det kan vara politiskt, det kan vara religiöst, ekonomiskt och där finns ju en grogrund för vare sig vi talar fundamentalism eller extremism. Där finns ju en grogrund, där finns ju en rekryteringsbas för de här gängen.

Men då tänker jag skolan, vad tusan gör man hur? Skolan är viktig därför att skolan är en utav de enskilt tydligaste buffrande faktorerna. Då blir det viktigt för våra lärare och för vår övriga personal att kunna hantera både utbildningsuppdraget och det här något relationsbyggande. Det ena förftar inte nödvändigtvis det andra. Det blir ju extremt viktigt att på något vis fånga in och fånga upp och göra skolan, det här låter ju löjligt va, men göra skolan trygg, rolig och intressant. Det måste finnas ett värde och det är ju inte enkelt att konkurrera mot vad det nu är som finns utanför skolan.

Då är det också, det blir också lite så här plattityder, men samverkan och samarbete med polis och socialtjänst. Att så tidigt som möjligt fånga upp de individer som är som är i risk eller som är på väg någon annanstans. Men det är ju ett jättesvårt motivationsarbete. Det är ju ingenting som en kurator inom socialtjänsten eller någon skolpsykolog löser på en fyra-fem sittningar och liksom vända motivationen hos någon tonåring som är på väg ut ur ramen, ut ur samhällsramen.

00:39:55 Stefan Boström

Nej, nej verkligen inte. Jag sitter och tänker på någonting som, jag inte är inte säker på om David och Gullan pratade om det i avsnittet om elever i samhällsvård. Men jag har varit lite involverad i det projektet. Ibland kan det kännas som sagt övermäktigt att vi i skolan ska både vara kuratorer och vi ska förebygga gängkriminalitet och sådär. Men faktum är att alltså i forskning kring elever i samhällsvård, som ju också liksom löper väldigt stor risk att hamna i kriminalitet, så ser man att det de behöver det är ju att lyckas i skolan. Det nämnde du och också de insatser som de behöver i skolan, det skiljer sig inte från andra elever.

Alltså, de behöver inget unikt, ingen unik inlärningsmodul eller pedagogik utan de. Men bara som ett exempel, men utanförskap kan börja i att man har svårt att lära sig läsa. Det vet ju skolpersonal och lärare hur man lär en elev läsa, det är det de behöver. Jag tänker att ja, men när det har gått ganska långt så behöver vi till exempel samverka med andra aktörer som socialtjänst, polis och BUP och så där.

Men i grunden, det som kommer att hjälpa och förebygga att det händer. Det är ju skola helt enkelt.

00:41:37 Claes Tovetjärn

Ja. Då är det ju både att lyckas i skolan och att lära sig saker. Men så tänker jag att den här fasta punkten, alltså det kanske är de trygga relationer som finns eller det kanske till och med så att det är någon vuxen på skolan som är den där tryggare relationen. Om vi tittar på en parallell till det här, för det är ju inte samma sak när vi tittar på barn i övrigt som haft det svårt att lyckas i livet. Det som emellanåt kanske lite taffligt kallas för maskrosbarn. Så ja, men det har ju funnits någon där nästan så vitt jag vet så vitt jag vet alla studier, det kanske finns något jag inte har läst och så klart, men det har ju funnits någon där som faktiskt var den där bärande relationen mer eller mindre tydligt och det är ju applicerbart i det här fallet också.

00:42:22 Stefan Boström

Ja, men precis så att man kan vara den någon.

00:42:25 Claes Tovetjärn

Att man kan vara den någon. Som om inte våra pedagoger inom förskola, grundskola och gymnasium har fullt upp med bara vara någon för väldigt många andra. Men det finns ju någonting där som är, alltså som är viktigt och som är ganska svårt operationalisera också. Hur blir man viktig, hur gör man trygghet?

00:42:50 Stefan Boström

Jättesvårt verkligen. Men du jag vill ändå uppehålla mig lite kring det här med pågående dödligt våld eftersom det får så mycket uppmärksamhet. Och ibland, alltså det går liksom i trender att det sker ett antal såna här allvarliga händelser och sen så ska alla i skolan helt plötsligt prata om det. Eller att det sker ett initiativ, kanske centralt. Då kommer ofta frågan upp eller en utbildare som säger att vi behöver öva på det här. Du ska öva in- och utrymning, att vi ska kanske öva med elever och ibland kanske man får se då någon utbildningsfilm från USA, hur man övar och vad de har för utrustning och så där. Och jag blir inte riktigt klok på det, ska man öva eller?

00:43:46 Claes Tovetjärn

Ja, ja, men det är ju en väldigt bra och konkret fråga. Ja, men det enkla svaret tänker jag, ja öva.

Och så kommer det ett men! Men det här behöver inte handla om bara skolskjutningar. Det finns gott om tillfällen då vi behöver utrymma och det finns gott om tillfällen och vi kan behöva inrymma. Risken är ju att man börjar öva det här som om det vore att när som helst kan någon komma och vilja skjuta ihjäl er. Det blir en väldigt otrygg situation för barnen. Då har vi barn som sitter och gråter, barn som kommer hem och mår dåligt och barn som blir rädda. Det är inte vår uppgift. Men som elevhälsoteam eller som skola kunna tackla och koka ner det här till någonting som är begripligt för barnen som gör att det spelar roll. Har vi en brand med rökutveckling så kanske vi behöver gå in och stänga om oss. Om det är en brand i som är utanför skolan. Är det en brand i skolan? Ja, då

kanske vi behöver utrymma. Så det behöver ju inte handla om skolskjutningar för att vi ska öva in och utrymning.

Jag kan väl också säga så här att våra skolor ser ju så otroligt olika ut och man brukar prata om tre stycken, det går ju att skära i det här på många olika sätt. Men tre stycken olika strategier. Utelåsning, då har vi ju någon som befinner sig utanför skolan som vi låser ute så personen inte kommer in i byggnaden överhuvudtaget. Sen har vi då inrymning som handlar om att vi så att säga rymmer in och låser om oss i det lilla eller i det sektionerade utrymmet. Och sen har vi ju utrymning.

I det här så handlar ju väldigt mycket om hur ser närområdet och hur ser lokalerna ut? Vad är möjligt för det är inte alla skolor där är självklart hur man ska i så fall göra den här inrymningen med sektioneringar och hur ska man då kunna låsa? Går dörrarna inåt eller utåt? Nu har vi en byggnorm i Sverige som säger det ena, men då kan du ge dig den på att på en del skolor så är det någon som har gjort, av någon anledning, en annan lösning. Sådant spelar ju också roll, hur ser våra lokaler ut?

Så jag tänker att det finns, det är svårt att ha några generella svar på, ska man utelåsa, inrymma eller utrymma? Dels beror det på den faktiska händelsen. Men sen beror det också på hur ser området och hur ser byggnader ut. Men på grundfrågan ska man öva? Ja, men det ger så otroligt mycket att på enklaste sätt, under lugna och ordnade former, ha övat. Men utan det här emotionella påslaget, utan det stresspåslaget. Vi behöver inte skrämman upp. Alltså, det är tillräckligt. Kan vara tillräckligt skrämmande som det är att öva på en del utav de här grejerna. Alltså att bara prata om brand, så vi kanske behöver ta det i takt och ton och rätt tempo.

00:46:49 Stefan Boström

Ja, men det tycker jag låter väldigt klokt och eftertänksamt.

00:46:55 Claes Tovetjärn

Och där behöver man ju som personal vara hyfsat trygg, men vad är det vi håller på med? Och så kommer inte alla att vara överens om allt alltid, någon kommer att tycka att det här är helt vansinnigt. Någon kommer du tycka att, men varför har vi inte en stor larmknapp där det lyser rött och allt stängs? Alltså det kommer att finnas olika åsikter och där kan väl kanske elevhälsan hjälpa till och buffra en del utav den oron. För det här är ju inte enkelt för vare sig personalen, barnen, ledningen eller någon annan heller den dag det händer.

00:47:27 Stefan Boström

Ja, men eller hur. Okej Claes, jag tänker att vi ska börja liksom knyta ihop det här krispratet. Vi har ju spant över väldigt stora ytor tänker jag, allt från krig och katastrofer, mindre kriser till det här vi pratar om nu kring dödligt våld i skolan och så vidare.

Om man nu är ett elevhälsoteam som vill liksom, men kanske revidera sin krisplan och det kanske står i någon rutin att man ska revidera krisplanen. Och så nu är det dags för det. Eller att man liksom vill ta ett grepp kring det här med kriser, men nu är det dags. Har man till och med lyssnat på podden så är det ju fantastiskt roligt och kanske det kan vara som ett avstamp i arbetet. Jag undrar kan vi, skulle vi kunna tänka tillsammans? Ja, men vilka frågor kan ett elevhälsoteam och kanske också en skola behöva liksom reflektera kring och prata om. Jag menar inte att vi nu ska säga, ge en instruktion. Men så här kan vi ge några ord på vägen, några ingångar till vad man kan börja prata om när man tänker hur man ska möta en kris som skola. Har du några tankar om vad man kan prata om eller vilka frågor man kan ställa sig?

00:49:07 Claes Tovetjärn

Ja, men jag tänker tre saker till att börja med och så kanske vi kan spinna lite grann på det.

Det första det är att överhuvudtaget börja fundera kring om man tänker, ibland så pratar jag om att vispa. Ventilera, vet, inventera, sortera, prioritera för att kunna agera alltså VISPA. Att börja helt enkelt inventera. Vad tänker vi? Vad finns det för kriser och så här börja prata om det.

Det andra är ju att sortera i något slags, men vad som är sannolikt kan komma att hända? Alltså olyckor, skador, sjukdomar. Någon har en anhörig som dör. Det här som vi vet kommer att hända och sen har vi de här större händelserna.

Sen är ju det tredje att på ett enkelt sätt skriva en plan eller en checklista och öva den på olika sätt. Man kan öva den genom att prata igenom den, genom att gå igenom lokalerna, genom att ha en planritning där man tittar på vem är vad, hur ser det ut? En vanlig dag kl. 10 vart är alla och så kan man väl ha figur eller papperslappar man flyttar för att se liksom hur blir det här så att man ser händelseförloppet utveckla sig?

Så att börja prata, att ta fram några scenarion och sedan bygga en plan och prata den planen. Om EHT gör det så kan man ju gå ut och göra det sedan med, i något A-lagsmöte eller med något lärarlag eller någon, hur man nu har organiserat det. Då kan man ju ha en walk and talk. Man kan ha en talk and play eller vad vi ska kalla det över den här kartan eller planritningen. Det går att göra på enkla sätt som väcker rätt tankar och folk får det i sina huvud, händer och fötter.

00:50:54 Stefan Boström

Ja, men precis. Att inte, alltså du säger då att dels börja prata om det och sen dokumentera det men att inte stanna där utan att verkligen försöka? Ja, men som du säger, gå och kolla kanske hur lokalerna ser ut, vilka dörrar går det att låsa på ett säkert sätt? Eller ja, men just det väldigt bra tänkt.

Jag hade, det är väl kanske om det är en egen punkt? Du sa någon punkt tidigare som jag tyckte var väldigt bra och enkelt att liksom inventera och prata med personalen om vilka erfarenheter de redan har av. Alltså, vad har vi både så att man liksom vet ja. Men okej, du kommer från det här krisdrabbade området och har de här erfarenheterna och kanske en sårbarhet om personen väljer inte upp det på det sättet. Du har haft den här funktionen tidigare i ditt liv, alltså så det att liksom.

Ja, jag tyckte det var så enkelt. Enkelt, men ändå fint sätt att liksom, vad har ni med er?

00:52:05 Claes Tovetjärn

Ja och det kan ju gälla även de personliga eller organisatoriska erfarenheterna. Alltså jag har erfarenhet av att ha ett barn som dött eller jag har en erfarenhet från vänner som tagit sitt liv, alltså det kan ju vara på den nivån. Men det kan ju också vår organisatorisk nivå som att ha varit med om att bli av med sitt jobb eller alltså konkurs eller den här typen av ekonomisk osäkerhet som kan följa. Det finns så många olika slags kriser och då kan man väl på ett enkelt sätt göra det pratbart och sen se, vad kan vi göra av det här? För någonstans så behöver man någonstans så är det som regel möjligt att vända de här sårbarheterna till styrkor.

Använda erfarenheten. Vi kan ju inte ta bort erfarenheten, men vi kanske kan göra någonting klokt och bra av den.

Där tycker jag att där tycker jag att Amy Edmondsons idé om psykologisk säkerhet eller psykologisk trygghet och hennes senaste, jag tror det är hennes senaste bok, där hon har skrivit lite mer om det här att våga göra fel på rätt sätt. Jag menar att till vara på de fel som blivit i livet, om vi ska

generalisera det eller lyfta det ur Edmondsons perspektiv. Jag tycker att det är ett värdefullt perspektiv. Gör någonting av det.

00:53:31 Stefan Boström

Nej, men verkligen. Ja och om jag tänker själv de gångerna jag har till exempel reviderat eller skrivit en helt ny krisplan. Då har jag nog tappat det perspektivet. Jag har tänkt, liksom så här tagit in kunskap från andra myndigheter eller liksom kunskap om kriser och försökt bygga en plan som är lättillgänglig och lite så här, ett-två-tre nu gör vi så här. Men jag har liksom glömt, att vi för det är inte bara jag som har gjort planen. Vi har glömt liksom så här, vad har folk med sig? Vad har folk varit med om?

Och, ja, det är lite tagen av den insikten nu och att vi skulle ha gjort annorlunda faktiskt ja.

00:54:17 Claes Tovetjärn

Och det är ju inte alltid det går såklart, för det vet vi ju själva. Vad ska vi ägna, vi har ett begränsat antal studiedagar per år. Vad ska vi lägga kraften på? Ska vi lägga kraften på att hantera kommande veckor, månader och fram till nästa lov eller ska vi lägga kraften på? Alltså det här är ju en ständig balansgång i skolan att hantera den pågående, så att säga om vi nu kan kalla det vardagskrisen, som är i en del lärares verklighet och en del EHT:s verklighet också. Att man vet inte riktigt, vad ska vi göra?

Men vi behöver kunna arbeta både i det omedelbara kortsiktiga och vi behöver ibland kunna lyfta blicken och jobba i det långsiktiga. Hur ska det? Hur ska vi annars kunna få till en förändring, så att vi behöver kunna vara i båda och växla mellan båda.

00:55:08 Stefan Boström

När jag tänker på det här med att inventera och prata om personals erfarenheter, det behöver inte vara så stort.

00:55:15 Claes Tovetjärn

Nej, det behöver det inte.

00:55:17 Stefan Boström

Eller ta jättelång tid, alltså bara det att man lyfter det och bjuder in till ett sådant samtal tänker jag gör också någonting för krisberedskapsarbetet, liksom att man är man får kanske mer av en ny känsla och liksom sen när man gör planen framåt också.

00:55:34 Claes Tovetjärn

Ja, men klokt jag. Jag håller med helt och fullt. Det här behöver ju inte vara något som tar jättemycket tid i anspråk, utan det kan vara just ett gott samtal. Under några minuter och det kanske inte med alla, utan det är med några. Vi börjar i det lilla.

00:55:54 Talare 1

Mmm, precis. Vi behöver någonstans börja prata om de här frågorna.

00:56:01 Claes Tovetjärn

En sak som slår mig då när vi pratar om planer som jag ändå tycker är värd att lyfta. Det är ju lätt hänt att det blir väldigt stora omfattande dokument. De kan vara digitala och svåra att hitta eller de

kan vara analoga och så är de plötsligt inte uppdaterade. Jag tänker att det där är en delikat fråga att göra en plan som faktiskt fungerar. Då vill jag återvända till någonting vi pratade om tidigare. Att det är bra med checklistor och principer. Principen om att till exempel informera.

Alltså jag tänker att några saker som, vi vet ungefär vilka situationer vi har i många skolor. Det finns utsatta elever, det finns mobbing, kränkningar, hot och våld, olyckor, sjukdomar, någon kommer någon gång ha en anhörig som dör och det kommer att finnas sorg och stress. Det där är saker som vi med någon recession vet. Någonstans så behöver vi kunna, EHT behöver vi kunna stödja egen personal och egna elever. Egen personal så att personalen kan stödja sina elever. Vi vet att vi behöver informera vårdnadshavare. Vi vet att vi som regel behöver samverka med andra professioner och verksamheter. Räddningstjänst, polis eller socialtjänst. Och vi vet att det är som regel bra att möta media, att informera Media innan de frågar oss. Att kunna informera en allmänhet.

Sen så kan det ju finnas särskilda saker som vi behöver iaktta i särskilda fall, men att göra det här så enkelt som möjligt så att det är lätt. Det ska ju vara lätt både för personal som är i tjänst och har fullt upp med annat. Men det ska också vara lätt för en vikarie att förstå, vad gör jag? Det ska vara lätt att introducera, det behöver vara lätt att använda. Det behöver vara lätt att göra rätt och många gånger så i kriser så är vi ju lite stressade och det är lite svårt och då är vi ju inte alltid våra bästa och klokaste jag. sS att så att jag tänker att inte. Det här är ju kanske dumt att säga, men att inte överarbeta krisförberedelser. Det blir absurt att säga när vi, nu ska hela Sverige på något vis krismobilisera igen eftersom vi har gjort det så väldigt lätt och vi har avvecklat alltihop efter kalla kriget. Men det behöver finnas en enkelhet och det kanske är det svåraste.

00:58:27 Stefan Boström

Just det ja. Men då tänker jag, lyft in några principer i krisplanen tänker jag är någonting som man kan se på. Att man kan göra när man reviderar eller skapar den.

00:58:43 Claes Tovetjärn

Och har alla tjänstetelefon så här och det vet jag inte hur det ser ut. Jag tänker att många inte har det, men då kanske det kan finnas digitalt på något vettigt sätt. Men ska det plötsligt vara i en dator, att det ska skrivas ut när saker och ting händer? Ja, men då kan man ge sig den på att det som finns utskrivet är gammalt och ofullständigt och när man ska skriva ut någonting nytt och fullständigt, då går strömmen eller då är nätet nere. Har man det analogt i pärm ja, men var är pärmen och vem har tagit den? Varför är inte den uppdaterad? Någon har tagit kontaktlistan, saknas ju flera barn. Nämen det behöver vara enkelt så att man på ett enkelt sätt kan uppdatera och ha det tillgängligt. Då är det bra att ha testat det i en sådan här walk and talk eller i någon bordspelsövning så att man ser att ja, men det funkar tillräckligt bra.

00:59:36 Stefan Boström

Ja. Det där får bli slutord för vårt samtal, Claes. Jag känner mig verkligen jättenöjd och lite så här, kanske inte ska säga lugnare, men det känns lite mera konkret i hur ett krisarbete på skola kan gå till efter vår pratstund. Det känns fint.

01:00:04 Claes Tovetjärn

Tack så jättemycket för att jag fick vara med Stefan.

01:00:10 Stefan Boström

Ja. Om ni som lyssnar också tyckte att det här avsnittet och det här temat om kris var lyssningsvärt, tipsa era kollegor kanske ditt elevhälsoteam om att lyssna på podden. Så att kunskap om elevhälsa och i det här fallet om kriser kan sprida sig och göra skolan ännu bättre. Så tack för att du har lyssnat och på återhörande.

[Avslutningsmusik](#)